

An Introduction to Metametaphysics -kirjan esittely

TUOMAS E. TAHKO

"Metametafysiikka" ei ole kirjoitusvirhe. Termi on varsin ruma, mutta se oli siinä määrin vakiintunut jo ennen *An Introduction to Metametaphysics* -kirjani julkaisua (etenkin Chalmersin et al. toimittaman teoksen *Metametaphysics* (2009) myötä) että tässä vaiheessa meidän täytynee tuon termin kanssa elää. Oma "suomennokseni" termille on yksinkertaisesti "metafyysiikan metodologia", eli ymmärrän termin varsin laajassa mielessä. Se onkin syytä erottaa termistä "metaontologia", joka voidaan käsitellä metametafysiikan alalajiksi. Termi "metaontologia" tuli tunnetuksi Peter van Inwagenin tätä nimeä kantavan artikkelin myötä (van Inwagen 1998), jonka perusteella sen voidaan ajatella viittaavan metodologisiin kysymyksiin siinä määrin kuin ne käsittelevät ontologista tiedonhankintaa liittyen W.V. Quinen klassiseen kysymykseen: "Mitä on olemassa?". Toisin sanoen, metametafysiikan ja metaontologian erottelu voidaan ajatella samoin kuin metafyysiikan ja ontologian erottelu, joka tosin on tunnetusti jossain määrin sumea. Joka tapauksessa, metametafysiikan piirissä voidaan tutkia metafyysistä tiedonhankintaa myös sellaisten kysymysten osalta, jotka koskevat sitä *miten* jokin on olemassa tai voisiko se mahdollisesti olla olemassa – pidän myös modaaliepistemologiaa koskevia metodologia kysymyksiä osana metametafysiikan alaa.

Kirjassani painottuvat ennen kaikkea juuri metafyysiikan epistemologiaa koskevat kysymykset. Ehkäpä keskeisin kysymys on: "Miten voimme saada metafyysistä tietoa?" Toinen

keskeinen teema, joka tulee esille hyvin nopeasti, jos pyrimme edelliseen kysymykseen vastaamaan, on tieteen ja metafysiikan suhde. Yksi suosittu vastaus mainittuun epistemiseen kysymykseen nimittäin on, että metafysisellä tiedonhankinnalla on jotakin tekemistä *tieteellisen* tiedonhankinnan kanssa. Kaikki (metafyysikot) eivät toki tätä vastausta hyväksyisi, mutta jonkinlainen *naturalismi* metafysiikassa on epäilemättä valtavirtänäkemys. Toisaalta juuri metafysiikkaa pidetään myöskin eräänä viimeisenä ”nojatuolifilosofian” linnakkeena, jolla ei ole mitään tekemistä empiiristen metodien kanssa, vaan se on pikemminkin puhtaan *a priori* tiedonhankinnan ja intuitioiden valtakunta. Vaikka jälkimmäinen näkemys on käymässä harvinaisemmaksi, tämä ilmeinen jännite metafysiikan metodologian suhteen on metametafyysiikan näkökulmasta erityisen hankala – se oli myös yksi suurimmista haasteista käsillä olevan kirjan kirjoittamisessa.

Tässä esittelyssä käsittelemäni asiat ovat esillä myös kirjan ensimmäisessä luvussa, sillä juuri metametafyysiikan ja metaontologian suhde on syytä tehdä selväksi. Kyseisen jaottelun painoarvo on erityisen suuri heille (kuten allekirjoittanut), jotka eivät omaksu esimerkiksi van Inwagenin puolustamaa usquinelaista näkökulmaa, vaan pitävät metafysiikan (ja myös ontologian) kenttää laajempana. Van Inwagenin käsittelyssä metaontologia koskee lähinnä kvantifikaatiota ja ontologista sitoumusta – eksistenssikvanttorin merkityksen selventäminen onkin ollut eräs keskeinen teema metaontologisessa kirjallisuudessa. Mutta kuten tässä kirjasymposiossa julkaistujen kommenttien perusteella (Hakkarainen 2016 & Keinänen 2016) on helppo päätellä, tässä kirjallisuudessa usein sivuutetaan ”aristoteelisempi” lähestymistapa, jonka keskiössä on ”formaaliontologia” (kts. erityisesti Hakkarainen 2016). Termi ei niinkään viittaa formaaleihin metodeihin (vaikka ei toki sulje niitä pois), vaan pikemminkin Husserlilta periytyvään *ontologisen muodon* käsitteeseen. Ontologinen muoto liittyy etenkin ontologisten elementtien suhteisiin ja yleisemmin todellisuuden kategoriarakenteen tutkimiseen. Sekä Hakkarainen että Keinänen huomauttavat että kirjassani käsitellään tätä lähestymistapaa

puutteellisesti, mutta jätän keskustelun tästä aiheesta varsinaiseen vastineeseen (Tahko 2016). Tässä vaiheessa totean ainoastaan, että myös termin ”metaontologia” tulkinta quinelaisittain voidaan näin ollen kyseenalaistaa.

Kirjan rakenne jakautuu karkeasti edellä mainittujen teemojen suhteen. Luvuissa 2 ja 3 käsittelen klassista metaontologiaa Quinen ja Carnapin kautta, mutta tuon mukaan myös Meinongin, joka usein sivuutetaan tässä yhteydessä. Myös luku 4, jossa käsitellään erilaisia metaontologisia yleisnäkemyksiä, liittyy jossain määrin tähän keskusteluun, sillä käsittelen luvussa hieman yksityiskohtaisemmin muun muassa Ted Siderin ja Eli Hirschin välillä käytyä (ja yhä jatkuvaa) kiivasta väittelyä niin sanotusta ”kvanttorivarianssista”, eli kysymyksestä parhaan kvanttorimerkityksen olemassaolosta. Luvut 5 ja 6 muodostavat oman kokonaisuutensa, sillä ne käsittelevät metafysiistä perustamista (eng. ”grounding”) ja fundamentaalisuutta (eng. ”fundamentality”). Nämä teemat ovat viime aikoina vallanneet enenevässä määrin sivutilaa kansainvälisistä julkaisuista. En pyri esittelemään niitä koskevaa kirjallisuutta kattavasti, vaan ainoastaan antamaan yleiskuvan. Myös luvut 7 ja 8 muodostavat eräänlaisen kokonaisuuden, sillä ne käsittelevät eksplisiittisesti metafysiikan epistemologiaa. Luvussa 7 paneudutaan *a priori* ja *a posteriori* tiedon suhteeseen metafysiikassa, käyttäen tapausesimerkkinä modaaliepistemologiaa, ja luvussa 8 käsitellään intuitioiden ja ajatuskokeiden roolia metafysiikassa. Viimeisenä, luvussa 9, käsitellään metafysiikan ja tieteen suhdetta sekä kesksutellaan viimeaikoina paljon huomiota saaneista yrityksistä ”naturalisoida” metafysiikkaa. Keinäsen kommentaari tässä symposiossa paneutuu juuri luvun 9 materiaaliin.

Paras tapa saada käsitys metametafysiikan alasta siten kuin sen itse ymmärrän lienee hieman yksityiskohtaisempi kuvaus kirjan kustakin luvusta.

Luku 2: Quine vs. Carnap: olemassaolosta ja olemassaolemattomuudesta. Metametafysiikan historialliset juuret palautetaan tyypillisesti W. V. Quinen ja Rudolf Carnapin kiistaan 1940- ja 50-luvuilla. Tässä luvussa esitetään yleiskatsaus tuosta kiistasta,

mutta historialliset yksityiskohdat eivät ole pääasiassa. Eräs klassinen kysymys on: "Onko numeroita olemassa?". Ovatko tämän tyyppiset kysymykset vain käsitteellisiä, ratkaistavissa kielitieteen keinoin pikemminkin kuin metafysiikan keinoin? Carnap on kuuluista skeptisismistään metafysiikan suhteen, väittäen että tällaiset kysymykset eivät ole substantiaalisia. Tuloksena on näkemys nimeltään *kielellinen pluralismi*, jonka mukaan voimme valita ontologisen viitekehiksemme – kielellemme – vapaasti. Alexius Meinongin usein sivuutetut kommentit aiheesta ja ns. "Platonin parran" ongelma, joka käsittelee olemassa olemattomia entiteettejä, saavat myös jonkin verran huomiota. Carnapin jaottelu "sisäisiin" ja "ulkoisiin" kysymyksiin ja joitakin sen moderneja sovelluksia esitellään lyhyesti.

Luku 3: Kvantifikaatio ja ontologinen sitoumus. Myös tämä luku käsittelee olemassaoloa, mutta fokus siirtyy kvantifikaatioon, etenkin eksistenssikvanttorin merkitykseen. Eksistenssikvanttorin historia ja sen nimen alkuperä käydään läpi. Keskiössä on kuitenkin quinelainen ontologisen sitoumuksen kriteeri, jonka mukaan olemme ontologisesti sitoutuneet niihin entiteetteihin joiden yli kvantifioimme ("to be is to be the value of a bound variable"). Tutkimme myös moderneja sovelluksia, etenkin ns. "kvanttorivarianssia", josta Eli Hirsch ja Ted Sider ovat viime aikoina väitelleet. Kvanttorivarianssin mukaan eksistenssikvanttorille ei ole olemassa yksittäistä (parasta) merkitystä, joka jollakin tavalla jäljittäisi todellisuuden rakennetta. Teesi on läheisesti sidoksissa Hirschin näkemykseen, jonka mukaan ontologiset debatit koskien fysikaalisia objekteja ovat vain kielellisiä. Lopuksi käsitellään Kit Finen vaihtoehtoista metaontologista näkemystä, jonka mukaan kysymykset olemassaoloa ja eksistenssikvanttoria koskien ovat merkitykseltään toissijaisia verrattuna entiteettien olemusta koskeviin kysymyksiin.

Luku 4: Vaihtoehtojen kartoittaminen: ontologinen realismi, deflationismi, ja konventionalismi. Neljännessä luvussa kartoitetaan erilaisia metametafysiikan käsityksiä, joista osaan on jo paneuduttu edellisissä luvuissa. Pääasiallisena kohteena ovat ontologinen realismi, ontologinen anti-realismi, deflationismi, ja konventionalismi. Käy ilmi, että huolellisuutta terminologiassa

vaaditaan, jotta voimme tarkasti tunnistaa eri alalajit näistä näkemyksistä. Kvanttorivarianssia koskeva debatti on jälleen esillä, mutta hieman eri näkökulmasta. Ted Siderin versio ontologisesta realismista toimii tapausesimerkkinä ja sitä sovelletaan esimerkkiin fysiikasta.

Luku 5: Metafyysinen perustaminen ja ontologinen riippuvuus. Siirrymme esittelemään lisää metafyysistä "työkalupakkia": metafyysistä perustamista (eng. "grounding") ja ontologista riippuvuutta. Metafyysisen perustamisen käsite on valloittanut analyyttisen metafysiikan kenttää 2000-luvun alusta lähtien, mutta sen juuret palautuvat Aristoteleeseen saakka. Yksinkertaisimmillaan metafyysinen perustaminen voidaan ymmärtää "metafyysiseksi selittämiseksi", erotuksena kausaalisesta selittämisestä. Tarkemmin, jos x perustuu johonkin y :hyn, ajatellaan että y selittää x :n. Metafyysinen perustaminen vaikuttaisi olevan tyypiltään jonkinlainen ontologinen riippuvuus-suhde. Ontologinen riippuvuus voidaan ymmärtää käsitteiden perheeksi ja tässä luvussa käydään läpi sen eri versioita. Eräs polttava kysymys on: onko metafyysinen perustaminen vain yksi ontologisen riippuvuuden muoto, vai onko niiden suhde jonkin muu? Myös näiden käsitteiden loogiset ominaisuudet saavat huomiota ja niiden linkkejä muihin käsitteisiin käsitellään (kausaliteetti, reduktio, modaliteetti, ja totuudentekeminen).

Luku 6: Fundamentaalisuus ja todellisuuden tasot. Tämä luku käsittelee näkemystä, jonka mukaan todellisuus jakautuu hierarkkisiin "tasoihin". Tällä näkemyksellä on pitkä historia ja se on yhä suosittu. Näkemykselle voidaan esittää tukea niin jokapäiväisistä kokemuksistamme kuin tieteellisistä tuloksistakin, koska mittakaava näyttää olevan keskeinen molemmissa. Useimmiten tämä ajatus mittakaavasta on selkeimmillään kun puhutaan osa-kokonaisuus -suhteista, joita tutkitaan *mereologia*-assa. Voimme sanoa, että atomit koostuvat niistä pienemmistä hiukkasista, molekyylit atomeista, ja kaikki muu molekyyleistä. Voimme ilmaista ajatuksen käyttäen luvusta 5 tuttua ontologisen riippuvuuden käsitettä: kokonaisuudet riippuvat osistaan olemassaolonsa suhteen. Fundamentaalisuus on ajatus, että

tälle riippuvuuksien ketjulle täytyy olla jokin alku tai loppu (tai molemmat). Luku keskittyykin ”metafyysisen fundamentaalisuuden” käsitteeseen, jonka mukaan tällainen loppu riippuvuusketjuille täytyy olla olemassa. Tätä näkemystä verrataan ”metafyysiseen infinitismiin”, jonka mukaan riippuvuusketjut voivat jatkua ikuisesti. Myös näiden näkemysten suhdetta fysiikkaan tutkitaan.

Luku 7: Metafyysiikan epistemologia: a priori vai a posteriori? Metafyysiikan epistemologia on laaja alue. Käsittely alkaa *a priori* ja *a posteriori* -erottelusta, joka on nähdäkseni kiistanalaisempi kuin usein ajatellaan. Suurin osa luvusta käsittelee kuitenkin modaaliepistemologiaa: kykyämme saada tietoa mahdollisuuksista ja välttämättömyyksistä. Tämä on tapausesimerkkimme metafyysiikan epistemologiasta. Suuri osa metafyysisestä tiedosta vaikuttaisi koskevan juuri modaliteetteja. Pääasialliset kilpailijat tällä alalla ovat modaalirationalismi ja modaaliempirismi. Ensi vaikutelma voi olla että nämä strategiat jakautuvat *a priori* ja *a posteriori* -erottelun mukaisesti, mutta tilanne on monimutkaisempi, sillä ”puhdasta” *a priori* tai *a posteriori* -tietoa tuntuisi olevan vaikea löytää tai tunnistaa. Näin ollen jonkinlainen hybridinäkemys vaikuttaa uskottavammalta. Luvussa tutkitaan tällaisen näkemyksen mahdollisuutta.

Luku 8: Intuitiot ja ajatuskokeet metafyysiikassa. Tämä luku jatkaa episteemisten aiheiden parissa. Intuitioita ja ajatuskokeita pidetään usein tärkeinä metafyysisen tiedonhankinnan välineinä, mutta niistä kiistellään usein: kuinka luotettavia evidenssin lähteitä ne ovat? Eräs ongelma koskee sitä, että usein ei ole edes selvää mihin ”intuitio” viittaa. Luvussa käsitellään useampia tapoja ymmärtää metafyysisiä intuitioita ja niiden roolia metafyysiikassa. Näihin lukeutuvat ”rationaaliset intuitiot”, jotka liitetään luonnollisesti *a priori* tietoon, sekä kokemusperäiset intuitiot. Luvussa käsitellään myös ajatuskokeiden ja intuitioiden suhdetta sekä filosofisten ja tieteellisten ajatuskokeiden samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia.

Luku 9: Metafyysiikan ja tieteen demarkaatio: voidaanko metafyysiikka naturalisoida? Viimeisessä luvussa paneudutaan tieteen ja

metafysiikan suhteeseen. Vaihtoehtoja on useita. Yhden mukaan metafysiikka on autonominen ja se voi kertoa meille jotakin todellisuudesta ilman tieteen apua. Toisen ääripään vaihtoehto on täysin naturalistinen metafysiikka, jonka mukaan metafysiikka ei voi sanoa todellisuudesta mitään ilman tieteen apua. Tästä näkemystä on myös vähemmän radikaaleja versioita, kuten James Ladymanin ja Don Rossin kehittämä näkemys, joka voidaan tiivistää kahden keskeisen periaatteen avulla: naturalistisen sulkeuman periaate sekä fysiikan primaarisuus. Näiden periaatteiden tulos on, että metafysiikalla on kyllä rooli, mutta se on hyvin rajoitettu, lähinnä eri tieteen teorioiden unifiikaatioon perustuva. Luvussa paneudutaan myös mahdollisuuteen rakentaa metodologinen silta tieteen ja metafysiikan välille: vaikka näiden alojen tutkimuskohde olisi eroavainen, voisiko niiden välillä olla jokin metodologinen linkki? Lopuksi tutkimme maltillisemmän naturalistisen metafysiikan mahdollisuutta.

Tämä pikainen katsaus kirjani sisältöön antanee lukijoille riittävät eväät tämän symposion taustaan ja toivon mukaan herättää kiinnostuksen lukea myös alkuperäisteos.

Helsingin yliopisto

Kirjallisuus

- Chalmers, D., D. Manley ja R. Wasserman 2009. (toim.). *Metametaphysics*. Oxford University Press.
- Hakkarainen, J. 2016. "Metametafysiikkaa kategorioilla ja ilman", *Ajatus* 73
- Keinänen, M. 2016. "Tahko metafysiikan ja tieteen suhteesta", *Ajatus* 73
- Tahko, T. E. 2016. "Kategorioiden metametafysiikka: vastaus Hakkaraiselle ja Keinänelälle", *Ajatus* 73
- van Inwagen, P. 1998. "Meta-ontology", *Erkenntnis* 48, 233–250.